

Славољуб Марковић

НИ ДАНА БЕЗ РОМАНА

(Песма рачунара)

Синтаксичко истраживање некој дајтој језика има за циљ конструисање граматики, која се може посматрати као нека најрава за произвођење реченица језика који се анализира.

Ноам Чомски

Опис рачунара са интервенцијама на тексту (година 1990).

Sneg pada. Pada sneg. Sneži.

Kiša pada.

Pada kiša.

Kiši!

Kiša kiši!

Kiša pada na polje široko.

Na široko polje kiša pada!

Pada široko polje na kišu!

lapido kamenovanje, la(kapa)padati kiši kamenjem,

Пада киша у једно јутро. Кишно је јутро. Када пада киша у једно јутро које се указује у прозору, какво је небо у стаклу? Ако је јутро временска карактеристика, онда је јутро рано: цик зоре, сабајле, или је касно јутро: већ прошло јутро. Ако је јутро кишно, онда је хладно. Ништа се не може осим да се човек обуче. Ако је јутро снежно, онда снежи; потребна је још топлија одећа. Свануло је!

Више од тридесет година касније, вештачка интелигенција ми с истим речима нуди пет реченица:

1. Sneg pada tiho sa neba, prekrivajući zemlju belim pokrivačem.
2. Sneži već satima, stvarajući čarobnu atmosferu u prirodi.
3. Kiša rominja po prozorima, prizvavši melodični zvuk kapi koje udaraju o staklo.
4. Pogledaj napolje, snežne pahulje padaju lagano poput perja sa neba.
5. Kiši već ceo dan, donoseći osveženje prirodi i popunjavajući reke vodom.

Наравно, сада људи устају. Обављају јутарње послове: купатило, ве-це, шминка; пре тога псовке зато што морају да устају сваког јутра. Ујутру људи журе. Време је за посао. Могу да закасне. Ето, морају картицу да принесу апарату. Он сваког јутра све нас обавезује да му се обратимо. Шеф је строг. И Магдалена је уморна. Она не одлази на посао. Ја мислим само на једну Магдалену. Знам да не воли рана устајања. Питам рачунар: Колико жена се данас зову Магдалена? Добијам одговор: „Марија

Magdalenska”, žena poreklom iz grada koji se zove Magdala. Koji, uzgred, i danas postoji na obalama Galilejskog jezera, oko 150 kilometara severno od Jerusalima. Prema popularnoj konvencionalnoj interpretaciji, Marija Magdalena je bila grešnica i/ili prostitutka dobrog srca koja je (i doslovno) pronašla Isusa.

A ko je onda, prema *Novom zavetu*, zaista bila Marija Magdalena? Pismena, bistra, ali i siromašna i neudata žena (otud prezime po gradu iz kojeg dolazi) i bliska sledbenica Isusa iz Nazareta koji ju je izlečio „isterivanjem đavola”. Što iznova nije metafora za blud i nemoral, već za komplikovanu bolest (Isus je bio poznat i kao egzorcista – Marko 1:34, Matej 8:16, Luka 4:41). Međutim, Marija Magdalena igra glavnu žensku ulogu u verovatno najsnažnijim i najvažnijim scenama u jevanđeljima – onima o Isusovom raspeću i uskrснуću. Opis sa najviše detalja nalazi se u Jevanđelju po Jovanu, inače najfilozofskijem (Isus kao reč, odnosno Logos), pomalo gnostičkom i pomalo antisemitskom, a u celini prilično drugačijem delu u poređenju s ostala tri kanonska jevanđelja. Dakle, ona je bila hrabra žena koja je, po jevrejskim običajima, pripremila Isusovo („nečisto”) telo za sahranu i koja je bdela pored njegovog groba. I osoba koja je prisustvovala njegovom uskrснуću.

Сада ћу наћи глаголе шта ја радим. Гледам: сто, витрина, полица са књигама, кауч, фотеља. Магдалена седи у фотељи. У кућном је огртачу и папучама. Чита књигу. За читање је неважно како је Магдалена обучена. Али мени је важно. Волим одећу коју Магдалена немарно облачи. На зиду висе репродукција једне слике Кандинског. На зиду је отвор који се назива прозор. Свако од нас зна шта је прозор. Када Магдалена гледа кроз прозор, увек види исту слику. Не зна да ли су исти аутомобили паркирани испод њеног прозора или се понекад смењују. Углавном је на паркингу исти број аутомобила. Зато не гледа кроз прозор. Замишљам Магдаленину собу. Иста је као она коју гледам. Не знам да замишљам. Магдалена зна како би требало да изгледа њена соба. Међутим, дотеривање собе захтева превише труда. Она нема времена да свакодневно намешта собу. Незгодно је што не може да дође до раздора између Магдалене и мене. Кажем јој: „Читати шифре нису путеви, мада се апокрифи више воле него доследност великих мисија.” „Не знам зашто изговараш реченицу. Не могу да је тумачим. Ради и ти нешто. Немој само да се разгрћеш по соби. Тражиш разлог да ми сметаш.” Магдалена је у праву. Више нема прогонства, иначе бих био прогнан. Овако питам Магдалену да ли бих могао да спавам на отоману у предсобљу. Лежим на отоману у предсобљу. Магдалена у кухињи жели да припреми обед. Хоће да заједно ручамо. Питам да ли могу да користим Јованове папуче. Док се он не врати. „Наравно”, одговара Магдалена. „Када можеш да користиш његову девојку, можеш и папуче!” Преки људи се љуте ако додирнеш њихове ствари, ако узмеш њихову цигарету. Не познајем довољно Јована. Чак и када не чита, Магдалена воли тишину. И Јован је морао да се навикне на тишину. Када је сам, слуша оперске арије.

Већ четврт сата Магдалена и ја не изговарамо ниједну реч. Она у фотељи и даље чита. У књизи не налази ниједан занимљиви догађај који би могла да ми исприча. Изгледа нападно неуредна: дојке јој извирују испод хаљине, деколте јој је искривљен, власи је офарбала у црвено, пошто ја волим црвену боју: бујна коса јој је везана у реп. Седим за столом; испред мене је шоља са кафом; повремено сркнем ту течност. Опуштен сам. Прија ми што ништа не говоримо. Кажем себи да изађем

на терасу и изговорим фразу: да видим како пролази живот. Смрт не замишљам као живо биће. Дође и дотакне те. Разговара с тобом. Никако. Једноставно се поквари апарат, и морам да узимам лекове. Превише техницистички, кажем себи. Пошто сам устао, са терасе Јовановог стана видим вијадукт и колону аутомобила. Можда трубе, али не чујем. Из ретких крошњи дрвећа чује се гугутка и ћук. Значи да се ближи вече? Можда ми недостаје Магдаленин ментор коме сам некада обећао да ћу га убити, али сам одустао. Препустио сам га болести и смрти.

Магдалена каже да је од мајке донела сланину и јаја. Жели сутра за доручак да припреми омлет. Али пошто сам ја са њом можемо и сада да припремимо омлет са сланином. Одустала је од спремања обеда. Заузета је. Жели свакодневно да прочита одређени број страница. Жели да буде одговорна. Пита ме да ли знам да спремим омлет. „Довољно си одморан”, каже. „И ја гледам рецепте на интернету. Вежбај мало.” Кажем јој да знам да исецкам сланину, измутим јаја. Али онај чаробни део кулинарстава не чини само техничка обрада сировина. Њој препуштам зачине.

Кажем Магдалени да се намерно офарбала у црвено зато што ја волим црвену боју. Жели да ми угоди. „Можда ме и Јован воли када сам офарбана у црвено”, одговара. „Не могу да знам да ли Јован воли црвену боју”, кажем јој. „Требало би га упитати!” „Узимам на себе да га питам”, каже Магдалена. Јован је сада опседнут превођењем. Преводећи пише коментаре – лепо би било да их цитирам. „Видиш да на нас не утиче спољни свет. Зар бисмо живели овако? Нема у нашим животима ничег замишљеног, невероватног, опчињујућег. Једноставно је немогуће. Моја мајка се помирила с тим да необавезно живим са Јованом; сматра да је дошло такво време да мушкарац и жена једно време живе заједно. То је време које нас заводи. И шта после тога? Да нам се згади такав живот и да га одбацимо.” „Не”, кажем Магдалени. „Да га оплеменимо!” „Мислиш да нађемо неку рачуницу у таквом понашању?”, каже она. „Можда ти видиш неку рачуницу. Твоје животно доба?”, пита она. „Мислим да су се догађаји у вези с нама спонтано десили. И сада смо у дилеми како разрешити чвор”, кажем. „Не волим да изигравамо свезнајућег наратора, власника историје, знања, судбина, пророштва: Бог наратор”, каже она.

Ваљда је наратор, ауторов алтер его – вештачки наратор; ево, налази се у дотрајалој кући, где нема звукова, дакле; тишина је. У собама је празнина: она одјекује. Чак је и стари сат навијен: казаљке се померају; стиче се утисак да ће престати да се клате, да ће престати пролажење времена.

Наставак који ми даље нуди вештачка интелигенција јесте подела времена, као и подела сећања; сећање има свој кутак, можда је боље рећи почетак и крај; још се нуде: оштрице ветра; време на земљи је двадесет први век, космичко време је неко друго време; српски писци нуде: кутак времена, кришке времена. Ако прихватим, рецимо да се налазимо у неком буцаку времена, евентуално ћошку, углу.

Шта сад?

Каже се да нас је Бог заборавио. Али где чуда. Овај кутак је баш онај где се налазе, ни мање ни више, врата вечности. Ето, ми нећемо да их затварамо. У том мрачном кутку, где се налазимо обоје, драгоцене тренутке вечности трошићемо сећајући се. Не знам да ли да питамо вештачку интелигенцију какви су ти тренуци или да само одговоримо на питања.

„Шта је било најважније у твом детињству?“, пита Магдалена „Биоскоп! У Србији више нема биоскопа, то је катастрофа. Не могу наћи човека моје генерације а да му одлазак у биоскоп није био најважнији догађај. Али ето, време се променило. Можете ли да замислите шта је одлазак у биоскоп значео крајем педесетих, па и шездесетих. Деца су била посебно облачена за одлазак у биоскоп. Обавезно је неко од старијих ишао с њима; водио их у биоскоп. Стриц је дошао да посети брата и сазнао да моји родитељи своје дете нису водили у биоскоп. Био је зачуђен како се десило да његов братанац није видео ниједан филм. 'Припремите дете вечерас за биоскоп, наредио је. Било је то крајем педесетих. И одвео ме у биоскоп. Сматрало се да је то врло важна установа, да се не може у њему видети ништа лоше. Било који филм да се приказује, морао је да задовољава критеријуме доброг укуса. Требало је зато видети сваки филм. Наравно, посебно домаћи. Сан сваког дечака био је да у биоскопу дочека Нову годину. Замислите! У биоскопу се чекала Нова година. Два филма до поноћи, затим лутрија и сатира, затим још два филма до зоре. Дуго сам се сећао филма који сам видео са стрицем, а онда ми је у сећању остала само једна сцена! Патку је испало једно око и он је непрестано кривио главу.“ „Нестајање биоскопа је опште место. Чуди ме да ти креатор говори о општим местима“, каже Магдалена.

„Не знам да ли те мењам или замишљам, или сам те створила онаквог каквог сам те и замишљала?“, пита се Магдалена. „И ја се питам да ли ме на неког подсећаш.“

Стојим на средини собе. Сама сам у Јовановом стану. Страх ме је. Не могу да знам зашто нисам отишла до мајке. И она је одавно сама. Навикла се, каже. Први пут сам остала сама. Могла сам до пођем и са Јованом. Нисам хтела. Чујем кораке. Неко се пење уз степенице. Нормално, кажем себи. Станари се пењу на спрат више. Или силазе. Како је тек у приземљу, кажем себи. Мрачно! Чују се кораци и на улици. Примећујем, руке ми се тресу. Шапћем... Зашто сам остала сама. Другарица ми је једном рекла: „Када се плашим, ја мастурбирам!“ Нисам сигурна да било шта помаже, осим сна. Лећи ћу раније.

Одлазим у кухињу. Чекам. Шта чекам? Да чујем какав звук. Нећу ваљда чекати целе ноћи? Питам се када сам први пут остала сама као дете. Не могу да се сетим. Сестра је често остајала сама. Али ја сам била увек дете. Нису ме остављали саму. Сада, сама у туђем стану. Ако легнем, сањаћу да сам сама. Како је смешно бити сам: лећи, заспати, сањати како си сам. Погледам на сат, још је рано. Мислила сам, кад Јован оде, бићу сама. Нисам желела ни аутора поред себе. Желим да будем мало сама. Зовем те: „Знаш ли да сам сама!“, кажем. „Желела си да одем“, кажеш ти. „Погрешила сам“, кажем. „Дођи! Врата ће бити откључана!“ Долазиш брже него што сам очекивала. Само што сам откључала врата. Полако улазиш у моју собу. Не спавам. Можда сам мало задремала. Сва сам влажна. Не перем се. Већ сам направила место за тебе. Кревет ипак шкрипи док се пењеш. Предајем ти се у наручје. Осећам како се смирујеш. „Зашто си се уплашила?“, питаш ме. Као никада до сада, завлачим руку у твоје гаћице. Додирујем те... „Хвала ти што си дошао без поговора“, кажем ти. „Управо сам описивао сношај у једној причи. И ти ме зовеш“, кажеш ми. Подигнут ти је. Ипак ме руком нежно додирујеш по пици... Толико сам узбуђена да ми се чини да ћу одмах доживети оргазам. Скачем на тебе. Осећам те унутра, у себи.

Сјајно. Твој палац је на дражици. Кажем: „Стани!” Повијам се, дахћем. Не обраћам више пажњу на свој глас. Док свршавам, чини ми се да неко трчи степеништем. „Јеси ли закључао врата?”, питам. „Наравно”, кажеш. Жмурим, али осећам како ми гледаш лице док се грчи у сладострасти.

„Дајеш нешто што се неће потрошити”, кажеш. „Цитираш неку своју јунакињу”, кажем ја. „Моја јунакиња би питала: 'Шта добијам зауврат?'”, кажеш ти. „Хајде цитирај неку јунакињу. Неку из свог краја!”, кажем. „Да ли оваквом тексту приличне речи које су вулгарне?”, одговараш. „Нема медија у коме се не говори о саставу тела, о оргазму, о контрацепцији. Мислим да ипак није довољно”, кажем ја.

Јован каже да га ти људи којима је изнајмио дедино имање само завитлавају. Не може да контролише шта раде у његовом дворишту; једино што види да се степено распадају зграде, што је карактеристика свих кућа у којима не живе људи. Нећемо да признамо да су напуштене. Увек после посете наслеђеном имању осећа зебњу. Скоро се разболи. Ето, не зна шта је његов деда очекивао од свог унука. Кућа се једноставно распада. Воће у дворишту обрале су комшије. Убеђују га да је слабо родило. Наравно, да је он и заборавио на двориште и крошње крушака, јабука и шљива иначе би отишао у време кад цветају или да види како су родиле. Одједном, видим да код Јована нагло искрсава нешто страно што до сада нисам примећивао, неки други нејасни и заборављени живот. Меша се у мени блиско, одвратно. „Не препознајем те”, кажем му. „Ето, мислиш, да ме сатире бесмислено, безначајно. Буним се што се мирим да ме ти људи обмањују. Једноставно се предајем.” „Људи који нас обмањују нису једина мучнина која нас прати”, кажем. „Дао сам другару стан да га чува док нисам у Београду. Једва сам после успео да га избацим. Присвојио га је”, каже Јован. „Твој другар сматра да може да те искористи. Да ћеш одустати или да ћеш отићи из Београда”, кажем. „Човек мора да обије сопствени стан. Да промени браву, и да опет страхује”, каже Јован. „Шта је рекла Магдалена?”, питам. „Нисам тада познавао Магдалену!”, одговара. „Шта је рекла касније? Када сте се већ упознали”, постављам му питање. „Није могла да замисли такву ситуацију. Али када је схватила шта се дешавало, рекла је да би му сломила зубе”, одговора. „Нисам могао да видим себе као таквог дивљака, али сам нашао човека који је развалио браву и ставио сам нову. Мој другар није дошао ни по оно мало ствари што су му остале у стану. Спаковао сам их и ставио на терасу. Мајстор по препоруци ме је питао да ли је то мој стан. Показао сам му папир да сам власник стана. Звали су га у поноћ да обије нечији стан. Наводно су – био је то један млади пар – заборавили кључеве. Живе у иностранству. Мајстор је обио врата. Сутрадан је био ухапшен. Лопови су га звали. Отада пази шта ради”, прича Јован. „Да”, кажем му. „Требало би познавати таквог човека. Никада не знаш кад ће ти устребати.”

Уредник кога познајем је преварант. Понудио је Јовану за превод дупло мање пара него што је за преводиоца добио од министарства. Ради се о стручном преводу. „Гад је”, кажем Јовану. „Надограђује се”, каже Јован. „Ниси ти једини кога је преварио. Вероватно је и мене много пута израдио а да не знам”, кажем му. „Желудац ми

се преврће од таквих људи. Нажалост, морам да сарађујем с њима”, каже Јован. „Њима је нормално да сваког покушају да заврну”, одговарам.

Јован ме позива да поправимо квар у стану. Прекидач је вероватно изгорео. Не може преклопник да се помери. Јован не може сам да промени прекидач. Магдалена му није ни од какве помоћи. „Дођи, молим те”, каже. „Нови прекидачи су сасвим другачији. Не могу да замислим како уопште раде. Понекад мораш да их удариш песницом.” Чујем Магдалену како каже да ће му она помоћи. Јован јој одговара да поправка преклопника није њен посао. Мораће још и да је пази. „Гаде ми се поправке”, виче. „А шта ти се не гади?”, пита га Магдалена. „Много је гадљивог”, каже Јован. „Да набрајам?”, пита. „Прво ми се гаде моје жеље. Нека су жеље појединост. Нека их преувеличавам. Али гаде ми се!”

Живим с Јованом и дограђујем га. Уређујем стан за госте. Најпре, тераса не сме бити место за отпад. Подрум може бити сметлиште, иако тамо још нисам си-лазила. Купујем нове завесе. Неколико дана проводим само са завесама. Сада су прозори прекривени новим завесама. Кажем Јовану, када долази девојка у госте стан мора бити сређен. Пошто Јован није средио ниједну собу, мора да ми помаже. Нисам девојка која ће се наљутити ако момак није наместио кревет а позива ме код себе. Девојке мисле да је непоштовање доводити неког у ненамештен стан. Ја мислим да је Јованов гест непосредност. Јованово сандуче једино је без имена. Не знам да ли је у питању лењост, што не бих рекла, или Јован жели да скрије идентитет власника. Читам махом презиме, Грабор, Јовановић... Шта то Јован покушава да скрије? За сада га не питам. Вероватно да би двориште окружио живом оградом и тиме се заштитио. Овако се брани тиме што нема имена на сандучићу. Своје ствари нисам донела. Још увек не желим да се досељавам. Згадиће ми се одшкринуте завесе станара који буље у камион, гледају регистрацију, иако је камион изнајмљен, док ми преносимо претешке кутије. Знам да се питају ко се још досељава у њихову зграду. Овако је боље. Ствари из понеке кутије премештам у путну торбу коју могу донети у његов стан. Чак ме и не пита колико ћу дуго остати пошто се нисам ни доселила.

Зашто се госпођица Магдалена доселила на Нови Београд, и уселила у стан тог чудака Јована? Сазнаће станари сутра ако нису данас већ наслутили. „Неко се досељава”, рекли су, међутим ништа нису даље сазнали. Магдалена је видела разочарање на њиховим лицима. „Јован и аутор су били уверени да више или мање знају шта могу очекивати од жена”, рекла је Магдалена. Али са мном их је хватала несигурност. Нису ни слутили шта им се дешава. Додуше, нисам ни ја слутила. Ставити вазу са ружама на сто, не дозвољавати да се у спаваћу собу улази у ципелама, непрестано посећивати распродају, водити љубав после сна, па то могу све жене; волети обојицу може само Магдалена. И зашто ме је Јован довео у свој стан?

Јован не жели да иде са мном на базен. „Не разумем зашто”, кажем му. „Не желим да се у купаћницама шврћкам, да присуствујем твом показивању пред мушкарцима,

махом дечацима. Ако ти је до базена, иди сама.” „Гледаће и тебе”, кажем му. „На базену има девојка... колико желиш.” „Да ли ће и он бити с нама?”, пита Јован. „Зови га”, кажем Јовану. „Кад је први пут долазио у стан моје мајке”, каже Јован, „била си збуњена. Мени је изгледао много млађе него раније, одело му је било испеглано, када се поздравио, стиснуо ми је руку. Очигледно да није волео да посећује непознате станове, али није могао да ме одбије. Можда је и претпостављао да би требало да ме позове у свој стан. Али никада ме није позвао да узвратим посету. Сад сам се и навикао на то да га никада нећу посетити, мада не знам праве разлоге. Претпостављам да је упамтио ко је на овим старим фотографијама које је још моја баба извешала. Ниси ни покушала да их склониш или замениш новим. Поштујем код тебе такву суздржаност. Можда је то твоје опхођење и поштовање према мени и традицији моје породице. Полуобучени смо легли у кревет као да се плашиш ликова којих се и ја не сећам. Почели смо да се милујемо, као да бежимо, па се скривамо, па кришом збацујемо одећу. Када си опуштена легла на леђа, рекла си да ова кућа, ова соба, једном морају постати твоји, као што ја морам постати твој неотуђиви део.

„Многи од ових који су побегли у иностранство, попут мене, нису легализовали станове. Препустили су их општинама. Ако се неко од њих врати, нема стана. Имао сам срећу да је моја мајка откупила свој стан. Иначе бих био на улици”, прича Јован. „Кад је умро комшија испод нас, појавили су се наследници. Редом су један за другим обијали стан и усељавали се. Једни су били бучни. Одмах се видело да су живели ко зна где. Трештала је музика. Други су били тихи, као да су нешто украли. Онда се уселила једна жена. Закључала се у стану и није излазила. Умрла је том стану. Приметили смо да се леш распада тек када је цела зграда почела да смрди. Људи из општине су обили стан, однели леш, на врата ставили папир да је стан у надлежности општине. Ево га још стоји на вратима. Нико се не усељава. Смрад је једва ишчезао. Мени се још гади.”

„Изгледа да је град пун усамљених људи. Без обзира на то да ли су они чувени научници, писци, сликари или обични грађани. Њихова судбина јесте да их у становима проналазе мртве и распаднуте”, кажем.

Магдалена жели да на плочици на вратима Јовановог стана стоји и њено име. Можда због писама које би требало да добија, због обавештења или ето, без разлога, само зато што живи у том стану. Збуну ме када ме упита. Колико сам станова променио откада сам дошао у Београд. Нисам знао одговор, али сам одмах знао зашто ми поставља такво питање. „Лепио сам”, кажем ја, „налепницу са својим именом на поштанско сандуче. Некима је сметало моје име па би цепали налепницу. Из обести.” „Ето, Јован не жели да изгравира моје име. Превише му је феминистички. Не може да скине ову плочицу, с именом своје мајке, и стави нову с нашим именима.” „Замарају ме бесмислице”, каже Јован. „Вешање наших имена на вратима је реклама.” „За њега смо нас двоје производи”, каже Магдалена. „Како рекламирати производ да би постао популаран?”, пита Магдалена. „Реклама је ваљда чиста граматика?”, одговарам. „Рекламом се ваљда бави наука?” „Бавити се комунологијом или производ приближити примитивном, исконском, архетипу, па

му реклама неће бити потребна?”, каже Јован. „Како нормално делује да млади и лепа људи воле популарно, површно и кичасто, тако да нам за двадесет и тридесет година такође делује нормално да они што су волели популарно и даље воле то исто, само што су сада ружни и стари, па је зато нормално да воле кич који су волели у младости, те им се чак и не чудимо”, одговарам ја. „Могућности човековог мозга од његовог настанка, можемо наћи у написаном и урађеном”, додајем. „Даље не. Шта је мозак способан да измишља? (Слушати човека који измишља је исто као и слушати човека који лаже. А знате да је лажов.) Закони природног и закони измишљања. Некада је теже научити законе природног, да они постану логика стварног, него што човек прихвата законе измишљања, које су анализирали, рецимо, у бајкама Проп или, код Левија Строса у *Мишолоџијама*.” „Одосмо далеко”, каже Магдалена. „У овом случају желим једноставно да на вратима стоје наша имена.” „Ето, свађаш се с мојом мртвом мајком. Какав би тек ваш однос био да је жива”, каже Јован. Магдалена више не жели расправу; од једне безазлене ствари, промене имена на вратима, поставили смо непотребна питања, изазвали хаос. Јован и ја пијемо кафу која се већ охладилa. Јован ћути. Знам шта жели рећи. Ето, чим је Магдалена почела да живи с њим хоће да мења формалне ствари. На плочицу на вратима Јован никада није мислио. Њему је било нормално да на вратима стоји име његове мајке, иако је умрла. И њена умрлица је дуго стајала на вратима испод њеног имена. На крају се сама распала. Кад год је неко пролазио, додирнуо би је, цепнуо крајеве, и тако је докусурена. „Ваљда феминисткиње подразумевају да би жене требало непрестано да освајају слободу”, каже Јован. „Шта ли то значи?”, питам га. Никада нисам размишљао о слободи. Чекао сам да се Магдалена врати да бих отишао. Магдалена се вратила. Села је на своје место. Ћутала је. Било ми је неугодно да кажем да одлазим. „Понудили су ми да мењам једну професорицу док је на боловању”, рекла је Магдалена. „Нисам хтела да се за кратко време прилагођавам новим условима рада. Затим поново без посла.” Изашли смо заједно. Јован нас је отпратио до врата. Није питао Магдалену куда ће. Можда је знао. Магдалена ме је уватила испод руке. Њена коса ми је неколико пута додирнула лице. Кад смо Јован и ја остали сами, Магдалена се намирисала. „Ићи ћемо до центра возом”, рекла је. „Слажеш се?”, питала је. Сложио сам се. Климнуо сам главом.

Купио сам Магдалени чоколаду. „Највећу”, рекао сам продавачици. „И најбољу!” Продавачица је донела велику чоколаду. Била је толико велика да такву никада нисам видео. „Нисам знао да производе толико велике чоколаде”, рекао сам. „Ове су само за поклон”, рекла је продавачица. „Упаковаћу вам ју је у црвени папир”, додала је. Извукла је испод тезге ролну црвеног сјајног папира да ми је било жао да га сече, кроји, савија и лепа провидном траком за лепљење. „Како ћу да носим тако велику чоколаду?”, питао сам. „У великој кеси”, додала је. Кеса је такође била намењена... само за поклоне. Јован има своју причу о чоколадама. Живео је у Швајцарској. Каже: „Швајцарска је земља чоколаде. Највише сам волео црну чоколаду. Својој пријатељици сам увек куповао шугете чоколаду.” Магдалена изгледа није с нама. Магдалена каже: „Последње ђубре које ћу оставити овом свету биће леш.” „Добила си чоколаду”, каже јој Јован. „Да ли се човек може бавити књижевним отпацама?”,

пита га Магдалена. Данас је не занима мој поклон. Морам да сачекам дан када ће ми захвалити. Вероватно ћемо тада бити сами.

„Откада датира прва фотографија у твојој кући?“, пита Јован. „Не разумем на шта желиш да укажеш тим питањем?“, постављам контрапитање. „Исто питање поставио је и мојој мајци“, каже Магдалена. „Не верујем да се придружио људима који непрестано кукају како су припадали буржујима, да су им комунисти уништили животе, да су њихове претке поубијали, већ ми помиње чисто историјски однос према фотографији. Кажем му да је поседовање фотографија социолошки феномен. Сиромашни грађани Србије нису се фотографисали“, прича Магдалена. „У фиоци мог газде, у време студирања, нашао сам серију фотографија, вероватно из деветнаестог века, али нисам могао да знам људе који су на њима. Чак ни газда није препознао своје претке. Рекао је да је неко из његове породице набављао фотографије. Додао је да су чак и посвете на полеђини бесмислене. Газда чува фотографије само као продукте уметности. Уосталом, фотографисани људи убрзо постају непознати. Већ наша деца не препознају свог деду. Мој деда једног тренутка ни самог себе није препознавао. 'Боже', говорио је, 'зар сам ја овако изгледао у младости.' Памтио је само једну фотографију. Њу је ко зна када одредио за слику на споменику.“ „Не знам шта је Јовану. Данас свако фотографише. Чак и дотерују фотографије у Фотошопу да би биле уметничке. Зато ваљда и постоје стручни жирији да би одвојили уметничке фотографије од обичних, породичних.“ „Не одвајају се само фотографије“, каже Јован. „Тако је са текстовима, филмским записима. Сада када рачунари производе текст, уметношћу се назива интервенција. Ваљда је тежња да се уметност претвори у прах и пепео или у индустрију? Не може се више пронаћи немогуће! Можда је немогуће губитак савременог? Да ли је та производња вишак језика, а мањак смисла? А шта је онда интервенција? Читаоци и судије се ваљда опипавају. Нови се не чекају. Нико нема времена да чека оног који ће касније судити. Потребна је потрошња. Што пре потрошити уметност и сместити је у историјско. Онда је леш. Наше студије су бављење лешевима. Да, драга моја Магдалена, ти си форензичарка! Патологија је основна карактеристика нашег учења! Узнемирани читалац не постоји, нити садржај који узнемирава!“

Један пријатељ ми је предложио да чувам стан који је недавно купила његова пријатељица, која живи у Аустралији, и ето, прохтело јој се да купи и опреми стан у Београду, и она је купила стан који има петсто четрдесет квадрата, ваљда је тако рекао, што мени ништа није значило, петсто четрдесет или хиљаду и четири-сто, колико је, стварно нисам могао да замислим, и шта ће људима толико квадрата, толико соба; ваљда су научили, у тим далеким земљама, као што су Аустралија или Америка, да се шетају по толиким становима. „А, бре, жено, не разумем тај простор, ваљда су мерне јединице исте у Сиднеју, у Њујорку, квадрат је квадрат, свуда на земаљској кугли.“ „Осети се једном нормално“, рекао му је пријатељ. „Остави ту гарсоњеру коју плаћаш по тржишној цени, и дођи да чуваш стан који има четрнаест купатила. Прођеш кроз свако купатило, и свакодневно мораш да пустиш воду у сваку ве-це шољу. Тај посао је обред, заправо, ја захтевам од тебе да се понашаш

ревносно. Овај стан нема четрнаест купатила. То има онај у Сиднеју, или Мелбурну. Не знам тачно где је, али знам да има четрнаест купатила. Овај у Београду има сигурно мање, али то не значи да мораш да користиш само једно купатило већ мораш да обилазиш свако, ма колико да их има.” „Не разумеш шта ће људима, чак и у Београду, толико велики станови.” „Наравно, подразумеваш да се у великим градовима као што су Петербург, Њујорк или Мелбурн праве толики станови, али не знаш зашто у Београду. Ето, дошло је време да ти, који си одрастао у комунизму, видиш да су и тада правили тако огромне станове, да су и комунисти знали за раскош. Нису само капиталисти измислили стан са четрнаест купатила. Знаш, и карна у којој си служио војни рок имала је мање купатила и тушева, које је употребљавало двеста војника. Ето, сад живи мало у раскоши коју ти други нуде. Колико сам је разумео, она хоће да прода стан у Сиднеју и да се врати у Београд. Ако ти је стан од петсто четрдесет квадрата превелики, ти одабери једну собу, једно купатило, и само користи тај простор од тридесет и пет квадрата, баш онако како си навикао да живиш, али да знаш, мораш и остале собе да обилазиш, као и купатила. Тамо где људи не живе, пада прашина, пожуте каде, и ве-це шоље. Мораш да надгледаш цео стан иако не боравиш у свим собама.” „Колико је слугу потребно да опслужују једну госпођу која има стан са четрнаест купатила? Вероватно у том свету постоје пазикуће, које се посебно плаћају? Њихов задатак је вероватно садржан у самом имену занимања. У Србији такво занимање још није заживело. Код нас постоје жене које чисте станове. Оне још нису заслужиле своје име. Долазе једном или два пута недељно. Јер, забога, београдске госпође су превише уморне и не могу да среде своје собе већ морају да плаћају жене које сређују станове, али се зато госпође непрестано жале како су услуге сређивања станова превисоке. Ваљда се опаја и усиса прашина. Жене које чисте станове, па и агенције, жале се како је њихов посао обесмишљен.” „Није твоје да постављаш питања пошто си одрастао у дворишту са кућом, и спољним клозетом. Госпођа може да те замисли као дивљака, зато слушај шта ти се говори и ради. А безбрижна ђаскања остави за касније.” „Наравно да ти не разумеш, пошто си билингвалан, лепоту дворишта са пумпом из које куља вода. Деца трче по дворишту и прскају се. Имати воду у дворишту био је луксуз. Данас је, наравно, другачије. Тамо где сам живео сада свака кућа има воду у соби. Некада није било тако.” „Ова жена ти може бити од користи, пошто је и преводитељка, ваљда са српског на енглески, можда и обрнуто. Једино знам да је билингвална или вишеллингвална. Овде залази сунце. Леп осећај: с прозора гледам како залази сунце. Види се кугла црвене боје.” „Па где се ти налазиш када видиш залазак сунца?” „На аеродрому. Управо сам отпратио госпођу за Франкфурт јер из Београда нема авиона за Аустралију. Мора да преседа у Немачкој. Из Франкфурта пољеће авион за Сиднеј. Директна веза.”